

koje hrvatskoj medievistici nerijetko nedostaju. Upravo članci treće cjeline omogućuju motrenje nekih problema hrvatskog kasnog srednjovjekovlja u novom kontekstu. Politizacija povijesti nije izostala ni u Hrvatskoj 19. stoljeća. Mitologizirano povijesno pravo bilo je i bitna odrednica hrvatske političke, kulturne i znanstvene (historiografske) djelatnosti sve do kraja Drugog svjetskog rata. Tek u novije doba započela je dekonstrukcija takve historiografske percepcije, pa i na tom tragu Bakovi prilozi otvaraju nove vidike.

Ivan Majnarić

Kosana Jovanović, *Two Funerals and "Two Bodies" of King Richard II. A Study on the Idea of Kingship, Transference of Power and Political Theology*, VDM Verlag Dr. Müller, Saarbrücken 2010., 107 str.

U izdanju VDM Verlag Dr. Müller objavljena je u Saarbrückenu 2010. godine knjiga mlade hrvatske povjesničarke Kosane Jovanović pod naslovom *Two Funerals and "Two Bodies" of King Richard II. A Study on the Idea of Kingship, Transference of Power and Political Theology*. Riječ je o prvom djelu mlade autorice, koje je bazirano na magistarskom radu koji je obranila na Srednjoeuropskom sveučilištu (*Central European University*) u Budimpešti. U njemu autorica na primjeru Richarda II. iz kuće Lancaster na razmeđu 14. i 15. st., kralja kojeg je parlament smijenio, prikazuje smjenu i prijenos političke moći kroz osobu kralja. Knjiga se strukturalno sastoji od pet poglavlja te je popraćena opsežnim bibliografskim popisom (98-107).

Prikaz problematike dvaju pogreba engleskoga kralja Richarda II. započinje uvodnim napomenama pod naslovom *Introduction* (3-12). Autorica ističe kako se pri izradi rada kao metodološki okvir koristila poznatom tezom Ernsta Kantorowicza o dva kraljeva tijela kako bi objasnila činjenicu da je Richard II. dva puta pokopan što je poslužilo kao sredstvo prijenosa političke moći. Kako i sama naglašava, autorica ne ulazi u polemiku s navedenom Kantorowiczevom tezom, već se samo koristi njome. Glavne odrednice Kantorowiczeve teze mogle bi se sumirati na način da kralj posjeduje svoje fizičko prirodno tijelo, koje propada tijekom vremena, ali i svoje političko tijelo, koje utjelovljuje cijelo društvo (kako kralja, tako i njegove podanike) te koje se prenosi smrću na nasljednika, čime političko tijelo nikada ne umire. Autorica također ukratko prikazuje primarne izvore kojima se koristila, a dijeli ih u tri kategorije – one sklone Richardu, one sklone Lancasterima te neutralne.

Nakon uvodnih napomena slijedi poglavlje *The Abdication of Richard II (1399)* [13-35] koje je podijeljeno na nekoliko tematskih cjelina. Autorica iznosi političke okolnosti koje su uvelike utjecale na smjenu i abdikacije Richarda II. ponajviše se bazirajući na razdoblje od 1389. do 1399. godine. Tako u prvom potpoglavlju *The Political Conflict in the Last Years of Reign of Richard II* (13-25) objašnjava politiku Richarda II., točnije, kako su njegovi savjetnici utjecali na nju, zbog čega se upravo i pogoršao kraljev odnos s plemstvom. To, jasno, nije bio jedini razlog abdikacije, veliku je ulogu odigrala i Richardova vanjska politika (ponajviše odnos s Francuskom) te porezni sustav kraljevstva. Osim krize s Lordovima appellantima, mirno razdoblje s Francuskom trebalo se finalizirati ženidbom s Isabelom, kćerkom Filipa VI., ali zbog njezine mladosti brak nikada nije bio konzumiran. *Richard II and Henry of Bolinbroke* (18-25) naslov je potpoglavlja koje govori o odnosu kralja i osobe koja je naslijedila krunu nakon njega. Richard II. je tijekom svoje vladavine strogo kažnjavao svoje neistomišljenike konfiscirajući im imanja te tako puneći državnu blagajnu. Na političku scenu stupio je Henry

od Bolinbrokea, koji se suprotstavio kraljevoj želji da ga izgna iz kraljevstva na duži period jer mu je pripadalo nasljedstvo kuće Lancaster. Pridružili su mu se i drugi plemići koji su pridonijeli i vojnom pomoći, kao i London, zbog čega je Richard II. morao odustati od svog pohoda na Irsku. Richard je morao potražiti utočište u dvorcu Conway, no uhvaćen je u dvorcu Flint, a kronike prenose da mu je Henry "ponudio" svoju pomoć u vladanju Engleskom. Naposljetku je Richard II. prebačen u Tower. U sljedećem potpoglavlju, *The act of deposition of Richard II* (25-32), raspravlja se o objašnjenjima koja su morala biti dana kako bi kralj mogao prenijeti svoju čast u novog kralja, tj. odreći je se. Autorica uspoređuje sličnosti Richardove situacije s onom Edwarda II. Naglašava tri aspekta: kralj se morao svojevoljno odreći vlasti, abdikaciju moraju prihvatiti staleške skupštine i mora se dokazati da je njegovo vladanje bilo nepravedno i kriminalno. Henry, kao sin Edmunda od Lancastera, sina kralja Henryja III., polagao je krvno pravo na prijestolje, što je i istaknuo pred parlamentom kada je zamolio da mu se ono prizna. Posljednje potpoglavlje ove cjeline nosi naslov *Deposition as ground for the "rapture" between the King's "two bodies"* (32-35) objašnjava da je odstupanjem s vlasti Richarda II. došlo do razdvajanja političke i fizičke osobe u kraljevoj osobi. Političko tijelo ušlo je u razdoblje *interregnuma* jer mu je nedostajala glava koja bi ga činila potpunim, što će se pronaći u osobi nasljednika prijestolja. Situaciju su mogla riješiti tri sljedeća faktora: vječnost dinastije, korporativan faktor krune i besmrtnost kraljevskog dostojanstva.

Drugo tematsko poglavlje nosi naslov *The First Funeral of King Richard II (1400)* [36-66] i podijeljeno je dalje na nekoliko potpoglavlja kako bi se razjasnili razlozi i okolnosti oko smrti i prvog pogreba Richarda II. uz korištenje Kantorowiczeve teze o dva kraljeva tijela. U prvom potpoglavlju, *The Inauguration and Coronation of Henry of Bolinbroke and the Fate of Richard II* (37-48), objašnjava se kakvom se strategijom koristio Henry kako bi primorao Richarda II. na abdikaciju. Henryjev se zahtjev, osim na činjenici da Richard nije imao nasljednike, temeljio na nekoliko faktora – krvnoj vezi kuće Lancaster s dinastijom, podršci naroda i parlamenta. Želio je što prije ozakoniti svoj položaj, pa je kraljevskim službenicima potvrdio njihove dotadašnje položaje, čime je suzbio nezadovoljstvo. Krunidba se održavala na dan sv. Edwarda (3. listopada), a kroničari su detaljno zabilježili taj događaj, kada je, između ostalog, proglasio svojim nasljednikom svoga sina Henryja te mu dao titule princa od Walesa, vojvode od Cornwalla i grofa od Chestera, čime se, kako autorica ukazuje, koristio titulama Edwarda, Crnog princa i Richardova oca. Richarda je parlament osudio na doživotni zatvor u Toweru. U potpoglavlju *Rebellions against the New King and Dynasty and the Death of Richard II* (48-55) razjašnjavaju se okolnosti nakon abdikacije i ustoličenja novog kralja jer prijenos vlasti ipak nije protekao bez problema. Zamjeralo se novom kralju da je Richarda lišio osobnog dostojanstva koje mu je pripadalo zbog titule koju je nekoć nosio, a neki od lordova to su iskoristili kao argument pobune protiv nove vlasti. Urotnici su, kako autorica napominje, proširili vijest da je Richard pobjegao iz zatvora te da će im se pridružiti, zajedno s kraljicom Isabellom, u pokušaju ponovnog zadobivanja vlasti. Međutim, neuspjeli pokušaj jasno je ukazao na to da je nemoguće ponovno ustoličiti Richarda jer je većina plemstva i građanstva, ponajprije Londona, bila na Henryjevoj strani, ali sam je Henry shvatio da mu je Richard, dok je god na životu, prijatna za održavanje vlasti. Kad je Richard nakon toga iznenada umro, kako autorica naglašava, pojavile su se sumnje u očima suvremenika kako se to doista dogodilo, točnije, postavilo se pitanje je li bio umoren, s obzirom na to da je događaj previše išao na ruku Henryju IV. Kao uzrok smrti navodi se glad, pitanje je samo je li ona bila svojevoljna ili ne. Nasilnu su smrt

isključili, jer bi ona bila problematična u prijenosu moći političkog tijela, naime, ako se ozlijedi fizičko tijelo, povredu trpi i ono političko. U sljedećem potpoglavlju, onom pod naslovom *The Funeral Ceremony of Richard II (March, 1400)* [55-66], obrađuje se problematika prvog sprovoda Richarda II. Autorica ondje naglašava kako treba slijediti nekoliko stvari da bi sprovod bio valjan – tijelo se u procesiji treba donijeti u crkvu, treba se služiti misa, odrješenje i pokop. Richard je ostavio oporuku, prema kojoj je trebao biti pokopan u Westminsteru nakon duge procesije kroz London, uz svoju prvu suprugu, Anne od Bohemije. Međutim, Henry IV. nije poštivao njegove želje, pa je pokopan u Langleyju, izvan Londona, ne poštujući pri tome ni protokol kraljevskog pokopa. Autorica je uočila sličnost s pokopom Edwarda II.; osim što nije bilo efigije Richardovo tijelo nije bilo ni izloženo jer je postojala mogućnost da bi pokazalo znakove zlostavljanja. Kako je već prije navedeno, rane nanese fizičkom tijelu bile bi jednako tako nanese i onom političkom.

U poglavlju *The Second Funeral of King Richard II (1413)* [67-94] objašnjavaju se događaji oko ponovnog pokopa Richarda II. s obzirom na to da s prvim pokopom Henry IV. nije posve zadobio kraljevsko dostojanstvo. Mnoge glasine i sumnjive okolnosti oko smrti Richarda II., kao i drugačiji pokop, smetali su Henryju IV., a potom i Henryju V., stoga su osmislili, kako autorica naglašava, posve jednostavno rješenje problema, o čemu se detaljnije govori u potpoglavljima. Prvo potpoglavlje nosi naslov *Events following the first funeral of King Richard II (1413)* [67-76], a u njemu se govori o prvim godinama vladavine kralja Henryja IV. S obzirom na to da su već 1400. počele pobune u Walesu; iako ih je odmah suzbio, pokazale su se kao konstantan problem. U Škotskoj su se stalno širile glasine da je Richard II. zapravo živ, a pojavili su se i pojedinci koji su se izdavali za pokojnog kralja – poznat je slučaj Thomasa Warda. Potom se sam Henry IV. morao suočiti s kritikom svoje financijske politike, ali i lošeg zdravlja (kronike prenose da je imao ili gubu ili sifilis). Budući da je tek njegov sin i nasljednik, budući Henry V., priredio Richardu II. ponovni pogreb dostojan njegova kraljevskog dostojanstva, u drugom potpoglavlju pod naslovom *Henry V (76-84)*, raspravlja se o okolnostima koje su dovele do toga čina. Henry V. imao je zanimljiv odnos s Richardom II. jer je bio na njegovu dvoru dok mu je otac bio u križarskom pohodu, a čak ga je Richard II. vodio u kampanju u Irsku, gdje ga je proglasio i vitezom. Henry V. pokušao je preoteti vlast od svoga oca kada je postalo očigledno da je ozbiljno bolestan, ali su se nastojanja pokazala neuspješnima. I sam Henry IV., kao i Richard prije njega, ostavio je detaljne upute oko svog pogreba, ali je ovaj put nasljednik poštivao volju svog prethodnika. Tako je primjerice želio biti pokopan u Canterburyju, a ne Westminsteru. Princ od Walesa postao je engleskim kraljem 1413. uzevši ime Henry V. Kao kralj pokazao je žaljenje zbog svog ponašanja u prošlosti, a neke kronike prenose da je i održao zavjet čistoće i nevinosti sve do svog braka s Katherine od Francuske 1420. godine. Shvatio je, kako autorica naglašava, koje osobine treba imati pravedan vladar vodeći se načelima viteštva, religioznosti, pravednosti i slično. U posljednjem potpoglavlju, *Reburial of King Richard II (December, 1413)* [84-94], objašnjavaju se razlozi ponovnog pogreba pokojnog kralja Richarda. Naime, kako autorica naglašava, iako je očigledno bio emocionalno vezan uz Richarda II., ne treba zaboraviti ni praktične razloge koji su ga dodatno motivirali (loša politička situacija i ponovne glasine da je Richard II. zapravo živ i da negdje živi pod drugim imenom). Rješenje je bilo jednostavno – trebalo je ponovno pokopati Richarda II., ali ovaj put prema napomenama koje je ostavio u svojoj oporuci, a u nekoliko kronika spominje se taj događaj. Autorica navodi da je time Henry V. naglasio dvojaku legitimnost svoje vlasti – kroz

svog fizičkog oca Henryja IV. i kroz svog "duhovnog oca" Richarda II., s kojim je proveo svoje mlade dane. Ideja je bila naglasiti kontinuitet dinastije Lancaster, a budući da kraljevo dostojanstvo nije bilo preneseno na pravilan način na Henryja IV., Henry V. želio je izvršiti prijenos moći ponovnim pokopom Richarda II. kako bi političko tijelo kralja i njegovo dostojanstvo moglo biti preneseno na njega samoga.

Zaključna razmatranja Kosana Jovanović, autorica, donosi u posljednjem poglavlju jednostavnog naziva *Conclusions* (95-97). Upozorava na to da primjer Richarda II. ukazuje na neke zanimljivosti vezane uz srednjovjekovni koncept prijenosa moći kraljeva dostojanstva. Naime, prvo i osnovno, primjer smrti i pogreba Richarda II. pokazao je da je razdor između oba kraljeva tijela moguć čak i onda kada je fizičko tijelo još uvijek živo. Isto tako, prijenos političkog tijela moguć je čak i ako je prethodni nositelj živ te sama smrt nije dovoljan razlog za prijenos moći. Smatra da je Kantorowicz ispravno zaključio da postoji dvojak aspekt pogrebne ceremonije – trijumf nad smrtnošću i trijumf smrtnošću. Upravo zbog toga pogrebna je ceremonija odigrala važnu simboličnu ulogu u prijenosu vlasti. Autorica je pokazala da u slučaju Richarda II. zbog nepoštivanja pogrebnih običaja nije moglo doći do prijenosa vlasti. A onda ni Henry IV. nije mogao prenijeti kraljevsku *dignitas* na svog sina, jer je ni sam nije primio od Richarda II. Upravo je to bio razlog zbog kojeg je Henry V. priredio ponovni pogreb svom "duhovnom ocu" prema željama iz njegove oporuke kako bi i sam zadobio dostojanstvo kralja.

Na kraju ovog kratkog prikaza potrebno je naglasiti nekoliko činjenica. Rijetkost je da se netko iz hrvatskih povjesničarskih krugova odlučuje na istraživanje povijesti nečega što nekoć nije pripadalo hrvatskom povijesnom prostoru. Na jednak način rijetkost je i da hrvatski povjesničari objavljuju svoja cjelovita djela na nekom stranom jeziku. Kosana Jovanović učinila je obje stvari. Objavila je djelo koje je tako doprinos engleskoj historiografiji, ali i vrlo zanimljivo svakom čitatelju. Pokazala je da je naučila kako pristupiti izvornoj građi, ali i na adekvatan način te spoznaje dopuniti spoznajama iz historiografije. U svakom slučaju treba čestitati mladoj autorici na uspješno objavljenoj prvoj knjizi te je istaknuti kao primjer povjesničarima mlade generacije.

Suzana Miljan

Alison Brown, *The Return of Lucretius to Renaissance Florence*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2010., xiv + 139 str.

U ovoj kratkoj i iznimno važnoj studiji Alison Brown, umirovljena profesorica talijanske renesansne povijesti na londonskom sveučilištu *Royal Holloway* odgovara na pitanje zašto je Lukrecijev ep *De rerum natura* (*O prirodi*) privukao toliki broj čitatelja u renesansnoj Firenci. Naime, svojim promicanjem epikurejstva, nadasve svojom antiteleološkom perspektivom, Lukrecijev ep *De rerum natura* od samog početka predstavljao je ideološku prijetnju kršćanskoj dogmi. Subverzivan potencijal djela vidljiv je prije svega u povijesti njegove srednjovjekovne recepcije jer se, nakon kratke renesanse u karolinškim skriptorijima, djelu izgubio trag tijekom stoljeća. No, nakon što ga je godine 1417. ponovno pronašao Poggio Bracciolini, Lukrecije je postupno počeo vraćati dio stare slave, te sljedećih stotinu godina svjedoči velikom broju rukopisa i tiskanih izdanja. Upravo je to razdoblje ono koje Brown razmatra u svojoj studiji koncentrirajući se na trojicu firentinskih humanista koji su pokazali najveće zanimanje za